

Licht Verstandelijke Beperking en de Reclassering

Een handreiking voor reclasseringswerkers over de
begeleiding van cliënten met een LVB

Licht Verstandelijke Beperking en de Reclassering

Een handreiking voor reclasseringswerkers over de begeleiding van cliënten met een LVB

Colofon

Auteurs: Paula Vrij, Hendrien Kaal en Rochelle Bernard

Met dank aan de geïnterviewde reclasseringsmedewerkers en deelnemers aan de Klankbordgroep van de Kenniskring LVB van Reclassering Nederland (RN), regio Zuid-West, die allen een inhoudelijke bijdrage hebben geleverd aan de ontwikkeling van deze handreiking.

Deze handreiking is tot stand gekomen uit een samenwerking tussen het lectoraat 'Licht Verstandelijke Beperking en jeugdcriminaliteit' van Hogeschool Leiden en RN, regio Zuid-West.

© Hogeschool Leiden, 2018.

Alle rechten voorbehouden. De handreiking mag alleen in zijn geheel en zonder wijzigingen worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt en mag niet voor winst worden verkocht.

Inhoudsopgave

1. Wat is een licht verstandelijke beperking?	7
2. Hoe herken je iemand met een LVB?	13
3. Hoe ga je om met iemand met een LVB?	21
4. Specifieke momenten en moeilijkheden	28
A. Screening, risicotaxatie en advies	28
B. Planvorming en eerste gesprek	30
C. Toezicht en begeleiding	31
D. Belangenbehartiging en overdracht	39
netwerkpartners	
E. Evaluatie en afsluiting	40
5. Extra informatie	41

Waarom een handreiking?

De populatie met een Licht Verstandelijke Beperking (LVB) in de samenleving krijgt steeds meer aandacht. De indruk bestaat dat er een groeiende groep is die niet meer meekomt in de steeds complexere maatschappij. Binnen verschillende werkvelden groeit het begrip dat deze groep overvraagd wordt en dat een passende bejegening van belang is voor alle betrokkenen.

Binnen de strafrechtsketen is sprake van een oververtegenwoordiging van mensen met een LVB. Dit geldt ook voor de populatie met een reclasseringsmaatregel: hoewel de exacte prevalentie niet bekend is, lijkt bijvoorbeeld bij RN één op de vier cliënten een IQ te hebben onder de 85. Doordat een LVB lastig te herkennen is, bestaat het risico op onbegrip, overvraging en het incorrect duiden van gedrag. Deze risico's leveren stress op en kunnen gedragsproblemen en zelfs recidive in de hand werken.

Het is niet alleen belangrijk dat een LVB binnen de strafrechtsketen tijdig wordt herkend, maar ook dat de diverse betrokken professionals weten hoe passende hulp en ondersteuning kan worden geboden. Zo kunnen frustratie en onbegrip van beide kanten worden voorkomen. Een passende bejegening kan bijdragen aan het voorkomen van onnodige regelovertredingen en terugmeldingen, het verkleinen van de kans op recidive en het vergroten van de kans op een succesvol reclasseringstraject. Het doel van deze handreiking is om professionals binnen de reclassering kennis en handvatten te bieden die hierbij kunnen helpen.

1. Wat is een licht verstandelijke beperking?

Om te mogen spreken van een licht verstandelijke beperking (LVB) moet sprake zijn van:

- Een IQ tussen de 50 en 85;
- Beperkt sociaal aanpassingsgedrag op verschillende levensgebieden;
- Een levenslange beperking die is ontstaan voor het 18^e levensjaar.

Definitie en omvang van de problematiek

- Vaak wordt bij een LVB alleen gedacht aan een laag IQ. Het sociaal adaptief vermogen (ook wel: sociaal aanpassingsgedrag) is echter ook een belangrijk aspect. Mensen met een LVB ervaren niet alleen problemen op conceptueel niveau (begrip van taal, cijfers en tijd), maar ook in sociale en praktische vaardigheden (huishouden, OV, werk en zelfverzorging).
- Vaak hebben mensen die moeite hebben op het gebied van taal en redeneren (verbaal IQ) ook moeite met inzicht, planning en uitvoering (performaal IQ). Mensen met een LVB zijn verbaal vaak iets sterker dan performaal, hetgeen gemakkelijk leidt tot overschatting.
- Een LVB is een levenslange beperking. Het is een ziekte die niet te genezen is. Mensen met een LVB kunnen leren omgaan met hun beperking, maar vormen een kwetsbare groep en zullen altijd een zekere mate van ondersteuning nodig hebben. Er wordt soms wel gesproken van 'levenslange en levensbrede' ondersteuning.
- Er is veel onduidelijkheid over de omvang van de groep mensen met een LVB. Op basis van de normaalverdeling kan worden gezegd dat naar schatting 16% van de mensen in Nederland een IQ heeft beneden de 85 (figuur 1). Dit is gelijk aan circa 2,7 miljoen mensen.
- Niet al deze mensen ervaren ook problemen in het sociaal adaptief functioneren. Sociaal aanpassingsgedrag is lastig te meten, waardoor er slecht zicht is op hoe groot deze groep is. Zo'n 100.000 mensen met een LVB maken gebruik van specialistische zorg; onbekend is hoe groot de groep is die geen gebruik maakt van zorg. Duidelijk is dat dit om een grote groep gaat (zie ook figuur 4).

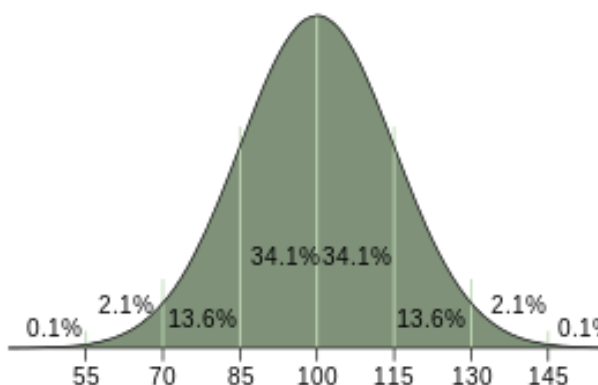
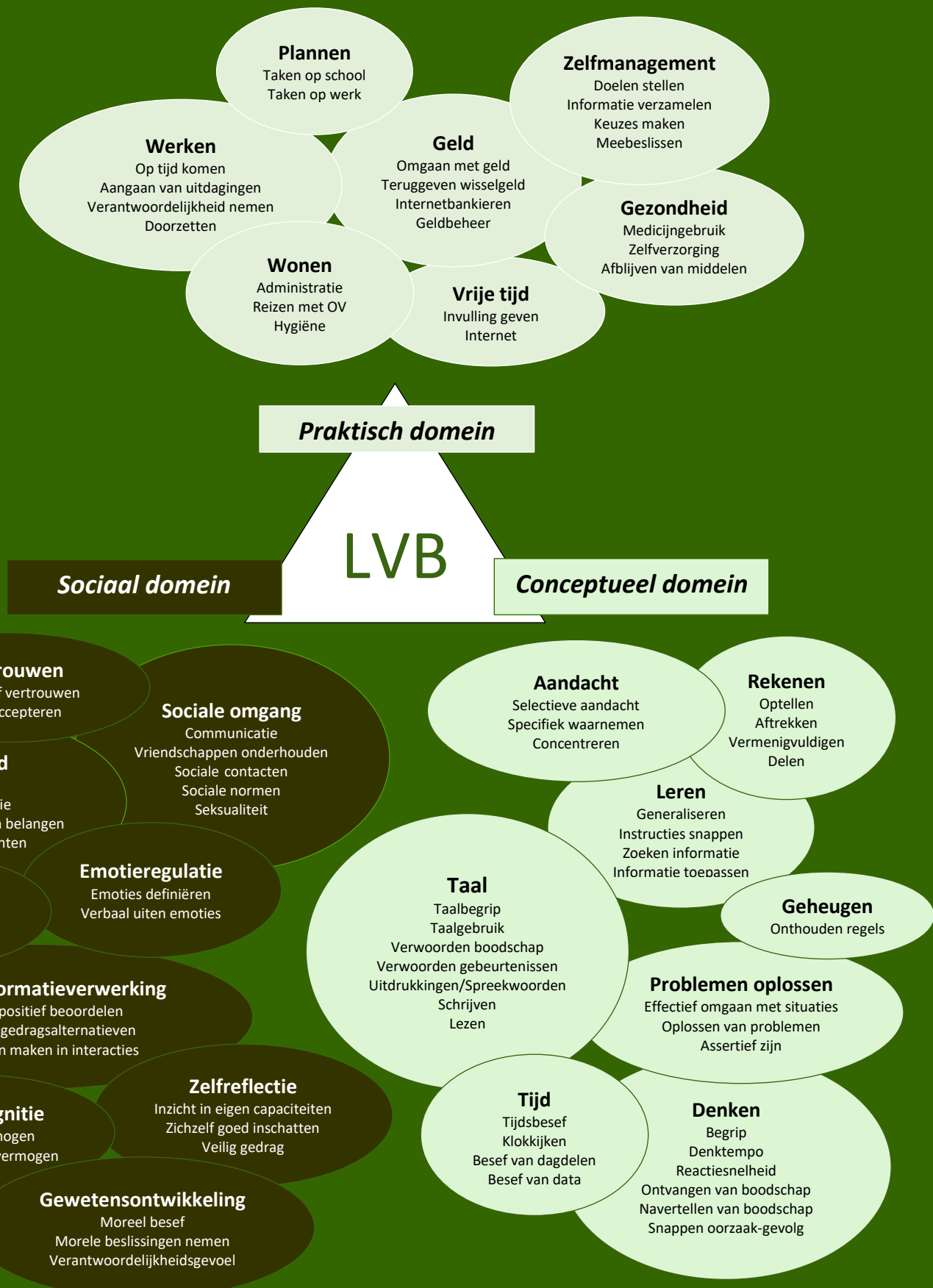

Fig. 1 De verdeling van IQ onder de bevolking.

Waar kan iemand met een LVB moeite mee hebben?

Mensen met een LVB kunnen problemen ervaren op verschillende domeinen. Onderstaande figuur geeft een illustratie van waar iemand met een LVB zoal moeite mee kan hebben. Dit is geen uitputtende opsomming, maar geeft een idee van de breedte van de problematiek.

Kenmerken van een LVB

- Bij mensen met een LVB loopt de ontwikkelingsleeftijd achter op de kalenderleeftijd. De cognitieve leeftijd van een jongvolwassene met een LVB is vergelijkbaar met die van een kind van 6 tot 12 jaar. De sociaal-emotionele ontwikkeling loopt hier vaak nog op achter en kan vergelijkbaar zijn met die van een peuter of kleuter (figuur 2).
- Mensen met een LVB zijn door deze ontwikkelingsachterstand meer op zichzelf gericht, hebben minder controle over hun emoties, denken meer in het hier en nu en hebben meer moeite met het inleven in een ander. Zij hebben minder abstractievermogen, waardoor ze meer geneigd zijn feiten en meningen door elkaar te halen en zich minder bewust zijn van de achterliggende belangen van wat andere zeggen.
- Ook hebben zij vaker medische problematiek, al heeft dat deels te maken met gebrekkige zelfzorg en moeite met bepalen of je wel of niet naar de dokter moet gaan. Ook hebben zij vaker faalangst en een gevoel van wantrouwen, zowel in zichzelf als in de omgeving. Zij hebben meer moeite met het ontwikkelen van een positief zelfbeeld doordat zij minder aansluiting vinden bij hun omgeving, minder succeservaringen opdoen en langer afhankelijk blijven van anderen. Een LVB gaat vaak samen met problemen op verschillende gebieden. Verschillende kenmerken van een LVB (neiging tot risicovol gedrag, beïnvloedbaarheid, beperkt inzicht in oorzaak-gevolg) leiden er bijvoorbeeld toe dat mensen met een LVB vaker in aanraking komen met justitie of financiële problemen hebben.

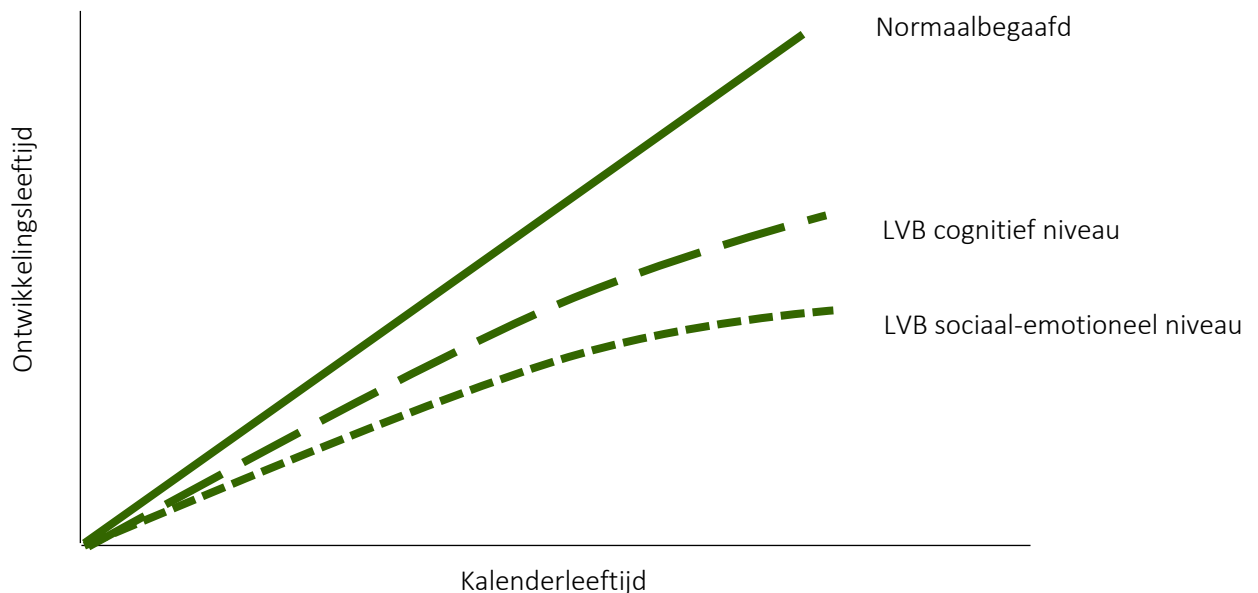

Fig. 2 De ontwikkelingsleeftijd van iemand met een LVB loopt achter op de kalenderleeftijd.

Psychische problemen

- Hoewel een LVB geen psychiatrische stoornis is, vormen mensen met een LVB door een combinatie van LVB-gerelateerde risicofactoren, een gebrekkig aanpassingsvermogen en de maatschappelijke problemen waar zij tegenaan lopen, een kwetsbare groep voor het ontwikkelen van psychische en psychiatrische problematiek. Zo komen psychiatrische stoornissen bij mensen met een LVB drie tot vier keer zo vaak voor.
- Ook zit er soms overlap in de problemen waar iemand met een LVB en iemand met een psychiatrische stoornis tegenaan loopt. Er kan daardoor sprake zijn van 'over-labeling', doordat symptomen van een LVB ten onrechte worden gezien als psychiatrische problematiek, zoals impulsief gedrag, een lage sociaal-emotionele ontwikkeling en gebrekkige probleemoplossende vaardigheden. Ook kan juist sprake zijn van 'onder-labeling' doordat psychiatrische problematiek niet wordt herkend, bijvoorbeeld doordat een jongere met een LVB deze problematiek zelf niet erkent of herkent. Belangrijk is dan ook dat het onderscheid gemaakt wordt tussen psychiatrische problematiek en een LVB. Enerzijds omdat een LVB niet iets is wat kan worden behandeld; anderzijds omdat het belangrijk is dat psychiatrische problematiek wel de juiste behandeling krijgt.

Middelengebruik

- Mensen met een LVB worden in toenemende mate als risicogroep gezien voor problematisch middelengebruik (van alcohol en cannabis) doordat de kans dat zij ermee in de problemen komen mogelijk groter is. Gebruik lijkt vaker voor te komen onder delinquente mensen met een LVB en delinquent gedrag van mensen met een LVB wordt vaker in verband gebracht met middelengebruik. Het lijkt erop dat deze verbanden te maken hebben met het grotere aantal risicofactoren dat mensen met een LVB kenmerkt, zoals de grotere kans op psychische problemen en problemen op het gebied van werk, dagbesteding, relaties en interacties met anderen. Ook komt een belangrijk deel van hen uit gezinnen met een lage sociaaleconomische status en zijn zij meer beïnvloedbaar. Met name deze laatste risicofactor lijkt bij mensen met een LVB een belangrijke rol te spelen bij het beginnen met gebruiken. Het continueren van gebruik lijkt vaker te maken te hebben met de omgang met stress, het vergeten van problemen en zelfmedicatie.
- Het ziet ernaar uit dat de toenemende maatschappelijke participatie van mensen met een LVB hen niet alleen meer kansen geeft, maar hen ook vatbaarder maakt voor risico's en gevaren. Middelengebruik kan het doel hebben om aansluiting te vinden, zelfstandigheid te uiten of om te gaan met de problemen. Het kan ook een reactie zijn op overvraging en het missen van aansluiting. Door een tekort aan inzicht en oplossingsvaardigheden overzien mensen met een LVB bovendien minder goed de gevolgen van middelengebruik op hun gedrag.

De ondersteuningsbehoefte van mensen met een LVB

- Vrijwel alle mensen met een LVB hebben ondersteuning nodig, ook al is deze behoefte niet altijd zichtbaar. De groep mensen met een LVB is een zeer heterogene groep. De moeilijkheden die zij kunnen hebben zijn zeer divers. Sommige mensen hebben dan ook meer ondersteuning nodig dan andere. De mate van benodigde hulp en steun hangt niet een-op-een samen met het IQ.
- Slechts een klein gedeelte van de mensen met een LVB ontvangt gespecialiseerde zorg (figuur 4). Mensen met een LVB overschatten zichzelf vaker en neigen er vaker naar zorg te vermijden. Velen ontvangen (incidentele) hulp uit andere sectoren, zijn afhankelijk van hun netwerk, staan op een wachtlijst voor gespecialiseerde zorg of proberen het zelf te redden. In hoofdstuk 4 wordt verder ingegaan op gespecialiseerde zorg.
- Zonder professionele of informele ondersteuning van derden lopen mensen met een LVB vaak vast. Dat wil niet zeggen dat deze ondersteuning altijd even zwaar hoeft te zijn. Binnen de justitiële context is het belangrijk om in te zien dat een LVB niet iets is dat even kan worden opgelost. Als met ondersteuning een stabiele situatie gecreëerd is, zorgt het weghalen van die steun er vaak voor dat het kaartenhuis na korte tijd weer instort. Om dat te voorkomen moet vooruit worden gedacht en worden ingezet op het creëren van blijvende steun.
- Wanneer we het hebben over LVB lijkt het vaak te gaan over jongeren. Zij vallen mogelijk meer op, bijvoorbeeld door de gecombineerde problematiek rondom puberteit en LVB. Een deel van hen blijft echter op volwassen leeftijd veelvuldig in de problemen komen. Zij ontvangen vaak geen hulp: zo weten we bijvoorbeeld dat 80% van de volwassen gedetineerden met een LVB buiten de penitentiaire inrichting geen zorg ontvangt. Veel mensen met een LVB komen echter op volwassen leeftijd wel in wat rustiger vaarwater. Zij vinden hun plek in de maatschappij en ontwikkelen een netwerk dat hen ondersteunt. Zo zijn zij nog moeilijker herkenbaar. Dat betekent niet dat het hen niet veel moeite kost om aangehaakt te blijven en zij niet regelmatig overvraagd worden. Ook voor volwassenen met een LVB is het erg belangrijk dat hun omgeving rekening houdt met hun behoeften.

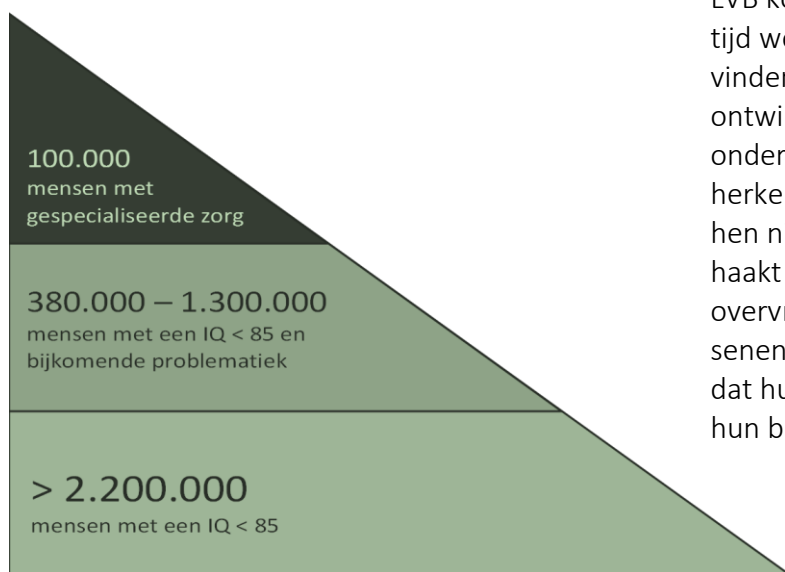

Fig. 3 Veel mensen met een LVB ontvangen geen (gespecialiseerde) zorg in Nederland.

Het verband tussen een LVB en crimineel gedrag

- Mensen met een LVB zijn oververtegenwoordigd binnen de strafrecht-keten. Het is echter lastig om eenduidige cijfers te geven over de exacte omvang binnen de strafrecht-keten, laat staan binnen de reclassering.
- Er bestaat geen direct verband tussen LVB en criminaliteit. Wel maken kenmerken van mensen met een LVB dat zij een verhoogd risico lopen om in aanraking te komen met justitie. Voorbeelden van LVB-gerelateerde kenmerken die kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van crimineel gedrag zijn een beperkt inzicht in oorzaak en gevolg en consequenties op de lange termijn, een lagere impulscontrole en minder inlevingsvermogen. Ook zijn mensen met een LVB gevoeliger voor groepsdruk en meer beïnvloedbaar, waardoor zij gemakkelijker voor iemands karretje te spannen zijn. Andere risicofactoren zijn een gebrek aan dagbesteding, een minder goede vrijetijdsbesteding, een slechte woonomgeving, een lage sociaaleconomische status en een gebrek aan pro-sociale rolmodellen.
- Naast een veelvuldig aanwezig zijn van risicofactoren, geldt voor mensen met een LVB dat ze minder beschermende factoren hebben, zoals nauwe banden met anderen en geïnternaliseerde normen en waarden. Met name de combinatie van de aanwezigheid van risicofactoren en het gebrek aan beschermende factoren zorgt voor een verhoogde kans op het ontwikkelen van crimineel gedrag.
- De lastige herkenning van een LVB zorgt er bovendien voor dat mensen met een LVB vaker worden overschat door hun omgeving. Zij doen daardoor meer faalervaringen op en hebben vaker een laag zelfbeeld. De frustratie, kwetsbaarheid en soms zelfs psychische stoornissen die daaruit kunnen ontstaan vergroten de kans dat mensen met een LVB in aanraking komen met justitie. In hoofdstuk 2 wordt verder ingegaan op de herkenning van een LVB.
- Ook maatschappelijke ontwikkelingen beïnvloeden waarschijnlijk het verband tussen een LVB en crimineel gedrag. De toenemende individualisering en de steeds complexer wordende samenleving doen een groot beroep op zelfredzaamheid. Ook treft de afnemende tolerantie met betrekking tot onaangepast en overlastgevend gedrag misschien wel vooral deze groep.
- Mensen met een LVB zijn niet alleen vaker daders, zij zijn ook vaker slachtoffers. Buitenlands onderzoek laat zien dat mensen met een beperking al van jongs af aan een groter risico lopen om slachtoffer te worden van criminaliteit. De criminaliteit waarvan zij slachtoffer worden is ook regelmatig ernstiger van aard ten opzichte van slachtoffers zonder beperking. Over slachtofferschap bij mensen met een LVB zijn geen Nederlandse cijfers bekend. Wel weten we dat ze, gezien de eerdergenoemde kenmerken, ook op dit gebied kwetsbaar zijn.

2. Hoe herken je iemand met een LVB?

- De herkenning van een LVB is moeilijk. Meestal zijn er geen uiterlijke kenmerken of vaste gedrags- of persoonlijkheidskenmerken die mensen met een LVB onderscheiden van anderen. Ook bestaat er een grote diversiteit in problematiek, zoals al naar voren kwam in hoofdstuk 1.
- Herkenning wordt nog verder bemoeilijkt doordat mensen met een LVB er hun best voor doen om hun beperkingen te verbergen, bijvoorbeeld door zichzelf te overschreeuwen, door 'streetwise' gedrag en gekopieerd taalgebruik, zoals hulpverleningsjargon. Het komt ook vaak voor dat mensen met een LVB doen alsof ze iets begrepen hebben terwijl dat niet zo is. Daarnaast wordt de eigen beperking door mensen met een LVB vaak niet onderkend of geaccepteerd. Ook ouders hebben er soms moeite mee de beperking van hun kind onder ogen te zien.

“Herkenning is zo moeilijk doordat de één met een LVB de ander niet is. Je hebt van die gasten die heel streetwise zijn, echt wel zelf hun boontjes kunnen doppen en best nog wat in hun mars hebben. Maar je hebt ook van die jongens bij wie je alle zeilen bij moet zetten omdat ze gewoon niet de sociale vaardigheden hebben, niet de kennis en vaak ook nog een narcistische persoonlijkheidsstoornis. Door de combinatie van die problematiek laten ze dusdanig antisociaal gedrag zien dat ze er bij de sociale dienst bijvoorbeeld de ruiten uitslaan. Er valt nog wel wat te winnen op het gebied van zowel herkenning als erkenning.”

Reclasseringswerker

Het belang van herkenning van een LVB

- Door de moeilijke herkenning bestaat het risico dat mensen met een LVB worden overvraagd en te hoge eisen stellen aan zichzelf. Dit kan voor chronische stress zorgen en op den duur psychische en gedragsproblemen, waaronder crimineel gedrag, in de hand werken. Herkenning kan voorkomen dat mensen met een LVB worden overvraagd. Herkenning van een LVB is ook belangrijk om aan te kunnen sluiten op het sociaal-emotioneel ontwikkelingsniveau. Onder stress kunnen mensen met een LVB tijdelijk terugvallen in een eerdere fase van hun sociaal-emotionele ontwikkeling, waarin ze op zoek gaan naar strijd met de ander om de eigen identiteit te bevestigen. Als mensen op een dergelijk moment onder druk komen te staan kan dat ernstige gedragsproblemen in de hand werken.
- Herkenning kan leiden tot het aanpassen van de communicatie met en de bejegening van mensen met een LVB, juist ook als zij al over de schreef zijn gegaan. Het aanpassen van de communicatie en bejegening kan dan leiden tot minder frustratie, onbegrip en gedragsproblemen bij mensen met een LVB en het voorkomen van onnodige regelovertredingen en terugmeldingen. Vaak komen deze aanpassingen neer op het versimpelen, tastbaar maken, structureren, doseren en herhalen van een boodschap. Ook duidelijkheid en positieve bekrachtiging omtrent gedrag blijken goed te werken. In het volgende hoofdstuk wordt hier uitgebreider op ingegaan.

“Je merkt het aan de reactie, je hebt het gevoel van: ‘Hij snapt niet wat ik zeg’. Dan vraag ik: ‘Begrijp je wat ik zeg, zou je het anders in je eigen woorden kunnen herhalen?’ Dan merk ik dat hij het helemaal niet begrepen heeft, dus iedere keer probeer ik dat weer te staven: ‘Snap je eigenlijk wat ik zeg?’ Als iemand moeilijk kijkt, komt de boodschap vaak niet aan.”

Reclasseringswerker

- Herkenning maakt bovendien de inzet van passende interventies en nazorg mogelijk en draagt daardoor bij aan het verkleinen van de kans op terugmeldingen en recidive. Dit sluit aan bij het *Risk-Needs-Responsivity model*, dat stelt dat één van de voorwaarden van een effectieve aanpak van recidive is dat deze aan dient te sluiten bij de mogelijkheden en beperkingen van de cliënt. In het geval van werkstraffen bijvoorbeeld worden mensen maar heel kort gezien: er wordt verwacht dat zij binnenkomen, hun werkstraf uitvoeren en zich aan de aanwijzingen houden. Als iemand zich niet aan de afspraken houdt of niet komt opdagen, maar niet bekend is dat er sprake is van een LVB, wordt hij of zij onterecht afgerekend op zijn onkunde.
- Een aangepaste benadering kan ook bijdragen aan het aantal succeservaringen dat iemand met een LVB opdoet en kan zelfvertrouwen in de hand werken. Bovendien kan herkenning in beperkte mate leiden tot zelfreflectie en probleeminzicht bij mensen met een LVB zelf, wat bij kan dragen aan het meer realistisch inschatten van de eigen mogelijkheden en het bijstellen van irreële ambities.

Casus Robin (45)

Voordat Robin op zijn eerste meldplichtgesprek komt, leest zijn reclasseringswerker het dossier door. In het dossier komt onder andere naar voren dat Robin aan verschillende opleidingen is begonnen, maar geen van deze heeft afgemaakt. Samen met een collega gaat de reclasseringswerker het gesprek aan met Robin. Robin lijkt alles te begrijpen wat in het gesprek wordt genoemd, maar als de collega hem vraagt waarom hij geen opleiding heeft afgemaakt kan Robin dat niet uitleggen en roept 'Wat gaat jullie dat aan?!'. Na het gesprek geeft de collega de reclasseringswerker mee dat Robin de boel aan het belazeren is. Omdat de reclasseringswerker na een aantal vervolgesprekken merkt dat Robin moeite heeft met abstract redeneren en het leggen van verbanden tussen oorzaak en gevolg, besluit zij een intelligentieonderzoek af te laten nemen. Het onderzoek bij Robin toont aan dat hij een IQ heeft van 62. Samen met Robin vraagt de reclasseringswerker een Wajonguitkering aan. Tijdens de beoordeling voor de uitkering vraagt de arts of Robin kan klokkijken. Robin zegt dit te kunnen, maar staart een minuut naar zijn horloge en roept '2 uur' terwijl het 13 uur is. De reclasseringswerker merkt op dat Robin niet kan klokkijken en besluit daar in het vervolg alert op te zijn bij zijn cliënten.

- Mensen kunnen door omstandigheden (stress, middelengebruik, schulden) ook tijdelijk functioneren op het niveau van een LVB. Hoewel we dan strikt genomen niet spreken van een LVB stelt dit grotendeels wel dezelfde eisen aan de communicatie en bejegening.

Hoe wordt een LVB vastgesteld?

- De manier om een LVB vast te stellen is door middel van een intelligentietest. In Nederland wordt vaak gebruik gemaakt van de Wechsler-testen (WPPSI, WISC, WAIS). Uit deze testen volgt een IQ-score. Bij een IQ lager dan 70 of een IQ tussen de 70 en 85 in combinatie met problemen op het gebied van sociaal aanpassingsgedrag is sprake van een LVB. In de praktijk wordt het sociaal aanpassingsgedrag vaak niet door middel van diagnostische instrumenten in kaart gebracht.
- Voor veel mensen met een LVB geldt dat er geen IQ-score bekend is. Het afnemen van een intelligentietest is in de praktijk niet altijd haalbaar, omdat het tijdrovend is, kosten met zich meebrengt en de aanwezigheid vereist van een testpsycholoog. Om toch op een eenvoudige en betrouwbare wijze een inschatting te kunnen maken of er bij iemand sprake is van functioneren op niveau van een LVB kan gebruik worden gemaakt van een gevalideerd screeningsinstrument.
- In Nederland bestaat hiervoor de SCIL (Screener voor intelligentie en licht verstandelijke beperking). Op de volgende pagina wordt daar dieper op ingegaan.
- Een screeningsinstrument is geen vervanging van diagnostiek. Wel is de uitslag doorgaans betrouwbaarder dan het professioneel oordeel. De SCIL kan inzicht geven in iemands kunnen en aanleiding geven tot het bieden van een begeleiding op maat.
- Het professioneel oordeel is de inschatting van de professional, bijvoorbeeld een psycholoog, die op basis van zijn of haar ervaring oordeelt dat er iets aan de hand is. We weten dat dit vaak leidt tot een onderschatting van de problematiek: veel mensen met een LVB blijven zo onder de radar. Bovendien is het niet aan de reclaseringswerker om een professioneel oordeel te geven over al dan niet aanwezigheid van een LVB.

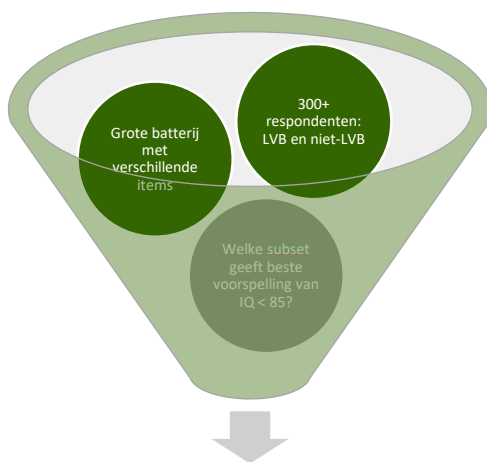
Fig. 4 Hiërarchie van bewijs: diagnostiek en screening leveren een objectief oordeel, de kwaliteit van het professionele oordeel is sterk afhankelijk van kennis en ervaring.

Wat doet de SCIL?

Toepassing van de SCIL

- De SCIL kan leiden tot een vermoeden van (functioneren op het niveau van) een LVB.
- De SCIL kan na een korte training door iedereen worden afgenomen.
- Afname van de SCIL kost doorgaans 10-15 minuten.
- Bij twijfel wordt aanvullend diagnostisch onderzoek aangeraden.
- Alleen diagnostisch onderzoek kan definitief bepalen of er sprake is van een LVB.

- De SCIL is een gevalideerd screenings-instrument dat in negen van de tien gevallen correct voorspelt of er sprake is van een LVB. De SCIL is beschikbaar voor zowel volwassenen vanaf 18 jaar als voor jongeren tussen de 14 en 17 jaar oud.

Doel: Eenvoudige, voldoende accurate inschatting van een LVB, ook geschikt voor gesloten setting, 10-15 minuten.

Fig. 5 Schematische weergave van de ontwikkeling van de SCIL.

“Vooraf doen wij tegenwoordig de SCIL. Dat is dan een testje wat je dan doet, niet zo ingewikkeld. Dan kun je indiceren.”

Trainer COVA Plus

- Doordat de uitslag van de SCIL inzicht kan bieden in iemands vaardigheden, kan deze aanleiding geven tot begeleiding op maat. De uitslag kan worden vastgelegd in het plan van aanpak en dienstdoen als input bij beslissingen over het doen van terugmeldingen en bij de belangenbehartiging van de doelgroep. De uitslag kan ook worden gebruikt in het aanbod van nazorg en verwerkt worden in het GDI. Zoals genoemd kan een passend aanbod het risico op recidive verminderen. Verder kan de uitslag reclasseringswerkers en andere professionals bewust maken van de aanwezigheid van een LVB en hen handvatten bieden zowel met betrekking tot de bejegening en communicatie van als met de persoon met LVB en met betrekking tot de in te zetten begeleiding en behandeling. Zo zal meer wederzijds begrip ontstaan, gewenst gedrag worden bevorderd en meer rust worden gecreëerd. Daarover gaat hoofdstuk 3.

Wat als je geen SCIL hebt?

- Vaak is er geen informatie bekend over de uitkomst van een intelligentietest of screener. Vaak is er geen test afgenomen en wanneer dit wel zo is, zal de persoon in kwestie dit niet altijd vertellen. Als de SCIL nog niet is afgenomen of als het niet mogelijk is om dat te doen kan een gesprek worden gevoerd aan de hand van aandachtspunten zoals die hiernaast staan beschreven.
- Vraag in een dergelijk gesprek zoveel mogelijk door: het opleidingsniveau zegt minder dan het verloop van de schoolloopbaan. Dat iemand een baan heeft, zegt minder dan wat iemand daar doet. Het helpt als je kennis hebt van de sociale kaart en specialistische zorg in jouw omgeving: op die manier zal je een LVB sneller herkennen als iemand bijvoorbeeld aangeeft begeleid te wonen.
- Een dergelijk gesprek is echter minder betrouwbaar dan de uitslag van de SCIL en dus ook dan de intelligentietest. Wees daarom ook alert op andere signalen zoals gedrag. Een LVB kan zich uiten in verschillende gedragingen. Op de volgende pagina staat een lijst met gedragskenmerken die kan helpen bij het herkennen van een LVB. Zoals al eerder is genoemd, is echter geen van deze kenmerken onderscheidend voor een LVB: het gaat om het samengaan van verschillende kenmerken. Ook zijn de uitingen niet bij iedereen hetzelfde: zo kan de een zich overschreeuwen, terwijl de ander zich juist terugtrekt in het sociale contact.

Enkele tips voor herkenning van een LVB, overgenomen van Expertisecentrum De Borg (2013)

Vraag eens welke opleiding is gevolgd of naar de naam van de school.

Vraag de persoon naar de namen van vrienden en waar de vriendschap uit bestond.

Laat de persoon een aftreksom maken (bijvoorbeeld 21-9). Kijk in de winkel eens mee als iemand wisselgeld terug krijgt bij de aankoop van een artikel. Let eens op of de persoon kan klokkijken.

Let eens op hoe iemand iets opschrijft, bijvoorbeeld bij het versturen van een brief..

Vraag iets in de tijd terug, veelal kan de chronologische volgorde niet worden aangebracht in het verhaal. Ook kan de betrokkene moeite hebben met abstracte vragen. Vraag eens hoe iets is gebeurd (verbanden leggen is lastig).

Kijk eens mee naar de dagindeling van de persoon en hoe hij of zij iets organiseert. Vraag eens wat de favoriete tv-

“Ik herken een LVB vaak als het gaat om abstracte redentatie. Dat het moeilijk is om oorzaak-gevolg verbanden te leggen. Dan komen ze wel van: ‘Ja, oké, het is fout wat ik heb gedaan’, maar dan kunnen ze niet chronologisch vertellen wat er die dag allemaal is gebeurd en wat er plaatsvond. Vertellen wat verband houdt met het delict, dat kunnen ze vaak niet. Maar vaak ook weer wel: het is dus enerzijds een herkenningspunt, maar anderzijds een valkuil om te denken dat als iemand wel abstract kan redeneren, er per definitie geen sprake is van een LVB.”

Reclasseringswerker

Tips van herkenning overgenomen van Roos (2017) uit een boekhoofdstuk van Beperkt in de Keten

Taal, begrip en communicatie

- niet begrijpen van ingewikkelde woorden of abstracte begrippen;
- verkeerd gebruik van uitdrukkingen, spreekwoorden of gezegdes (letterlijk nemen);
- niet begrijpen van cynisme of humor, grapjes van kinderlijk niveau;
- opvallende fouten in het taalgebruik waaruit blijkt dat men niet precies begrijpt wat de woorden eigenlijk betekenen;
- overmatig gebruik van clichés;
- niet kunnen terug vertellen wat net is uitgelegd of dat alleen in precies dezelfde bewoordingen kunnen doen;
- de plank veelvuldig misslaan;
- wat langer dan normaal nodig hebben voordat men reageert op vragen;
- steeds dezelfde vragen stellen of zichzelf steeds herhalen;
- geen structuur in een verhaal, breedsprakigheid of juist niet;
- verzanden in (onbelangrijke) details;
- verwarring over data, tijden en/of chronologie;
- inconsistente informatie over gebeurtenissen en/of het verleden;
- moeite met oorzaak-gevolg verbanden.

Gedrag

- moeite met klokkijken, lezen of schrijven. Of dit omzeilen. Eenvoudige rekensommen lukken niet en vermenigvuldigen en delen zijn vaak te moeilijk. De teruggave van wisselgeld in winkels kan men niet volgen;
- moeite met concentreren;
- moeilijk leren binnen school en daarbuiten;
- kinderlijke belevingswereld (hobby's, televisieprogramma's);
- moeite hebben om meerdere dingen tegelijk te doen (koffiezetten en tegelijkertijd vragen beantwoorden);
- weinig tot geen zelfreflectie en slecht inzicht in de consequenties van handelen;
- externaliseren: schuld van wat er misgaat buiten zichzelf leggen;
- voorkeur voor repeterende zaken, veilige en herkenbare dagelijkse dingen.

Emotioneel

- veel stress;
- faalangst, negatief over zichzelf denken;
- impulsief gedrag: eerst doen dan pas denken;
- ongeremdheid in emoties, weinig rekening houden met mate van gepastheid in de situatie.

Sociaal

- beperkt sociaal netwerk; weinig vrienden en beperkt contact met leeftijdsgenoten;
- niet onthouden of begrijpen van (impliciete) sociale regels, waardoor ongepast gedrag;
- foutief hanteren van sociale omgangsregels (wijze van begroeten, koffie aanbieden, rekening kunnen houden met anderen);
- kopiëren van het gedrag van anderen;
- distantieeloosheid (op ongepaste momenten).

Context

- speciaal of praktijkgericht onderwijs gevolgd op (Z)MLK niveau. Soms regelmatig van school gewisseld, vervolgonderwijs niet afgemaakt of doublures;
- ongunstige maatschappelijke omstandigheden;
- afhankelijk van ondersteuning door anderen.

“Ik kan een LVB soms opmerken op WhatsApp, dan krijg ik een bericht met: ‘Bel me’ of ‘Bel nu’ en dan denk ik: ‘Oké, wat is dit?’, dan merk je toch dat het anders is. In het volgende gesprek benoem je dan naar de persoon in kwestie dat hij de volgende keer beter kan schrijven: ‘Bel me a.u.b.’ en dat het niet zo netjes staat, dat ‘Bel’ of ‘Bel nu’.

Reclasseringswerker

- Maak twijfels verder bespreekbaar: vermoed je collega ook een LVB? Waarom? Het naast elkaar leggen van ervaringen kan een completer beeld geven. Maak bij twijfels ook gebruik van de mogelijkheden om een casus in te brengen in het casuïstiekoverleg en om een casus voor te leggen aan de psycholoog of gedragswetenschapper.

- Als reclasseringswerker kun je ook inzage krijgen in eerdere adviezen in justitiële documentatie (JD-online), waar onder andere rapportages te vinden zijn van de Raad van Kinderbescherming, de jeugdreclassering, het NIFP en de reclassering. In het Veiligheidshuis kunnen verder verschillende netwerkpartners vertegenwoordigd zijn die mogelijk beschikken over relevante informatie vanuit eerdere hulpverleningstrajecten. Verder kan informatie worden opgevraagd bij DJI. Met toestemming van de cliënt kan tot slot informatie worden opgevraagd bij (eerdere) hulpverleners en familieleden.

3. Hoe ga je om met iemand met een LVB?

In tegenstelling tot de jeugdreclassering is er binnen de reclassering geen organisatie gespecialiseerd in cliënten met een LVB. Wel bestaat steeds meer extra aandacht voor de doelgroep. Als reclasseringswerker kun je op zoek gaan naar specialisten op het terrein van LVB binnen de organisatie. Ook kun je kijken of er een specifiek scholingsaanbod is op het gebied van LVB. Reclasseringswerkers binnen RN kunnen bijvoorbeeld een e-module LVB volgen waar ingegaan wordt op de definitie, kenmerken, het herkennen van een LVB en de communicatie met cliënten met een LVB. Ook is een training gespreksvaardigheden te volgen en beschikt RN over regionale kenniskringen LVB, met als doel om informatie te delen over het aanbod voor deze specifieke doelgroep in het sociale netwerk en onderlinge deskundigheidsbevordering: hoe herken je iemand met een LVB? Hoe ga je hier mee om? Een ander voorbeeld, dat ook de onderlinge samenwerking op dit vlak illustreert, is de LVB-specialisten groep binnen Stichting Verslavingsreclassering GGZ (SVG) die bij ontwikkelingen binnen RN wordt betrokken, bijvoorbeeld bij het 'LVB-proof' maken van methodieken.

- Bij mensen met een LVB kan er veel misgaan in het begrijpen en begrepen worden. Het risico op overvraging, misverstanden en communicatieproblemen is groter dan bij het werken met normaalbegaafde delinquenten. Gebrekkige afstemming op de behoeften van iemand met een LVB kan daarom verschillende problematische gevolgen hebben. Dit kan er bijvoorbeeld toe leiden dat iemand met een LVB er niet in slaagt zijn verhaal te vertellen, dat hij niet doet wat er van hem wordt verwacht, zijn hakken in het zand zet of ernstige gedragsproblemen vertoont.
- Aanpassingen in communicatie en bejegening, afgestemd op de algemene kenmerken en behoeften van mensen met een LVB, kunnen leiden tot minder frustratie, onbegrip en gedragsproblemen en kunnen onnodige regelovertredingen en terugmeldingen voorkomen. In dit hoofdstuk worden praktische tips gegeven voor de mondelinge communicatie, de schriftelijke communicatie en de bejegening met en van mensen met een LVB.

Waar let je op in de verbale communicatie?

Gebruik eenvoudige taal

- Moeilijk taalgebruik zoals vakjargon, ambtelijke taal, moeilijke zinnen en hele lange zinnen worden door mensen met een LVB als enorm lastig ervaren en vaak niet begrepen. Een daarop volgend gevoel van onbegrip en onmacht kan resulteren in onnodige escalaties en terugmeldingen. Let er wel op dat de communicatie niet te kinderachtig wordt: mensen met een LVB vinden het net als iedereen belangrijk serieus te worden genomen.

Wees concreet

- Maak een vraag of boodschap zo concreet mogelijk; voor iemand met een LVB is informatie al snel te abstract. Over voorwaarden praten kan bijvoorbeeld moeilijk zijn. In dit geval helpt het om niet te vertellen dat iemand aan bepaalde voorwaarden moet voldoen, maar dat er regels zijn waar hij of zij zich aan moet houden. Uitdrukkingen, zoals 'op het rechte pad blijven', worden vaak letterlijk genomen en daardoor niet begrepen.

Één boodschap tegelijk

- Gebruik korte zinnen met niet meer dan één gerichte vraag, opdracht of boodschap. Probeer deze zinnen bovendien zo veel mogelijk te concretiseren. 'Wat wens jij voor de toekomst?' is een korte maar erg algemene vraag. 'Wat voor werk zou jij willen doen?' is een vraag die gemakkelijker is om te begrijpen en te beantwoorden. Probeer bovendien oplossings- en vraaggericht te werk te gaan. Vraag dus niet: hoe gaat het? Maar: wat gaat er beter dan de vorige keer? En: hoe is je dat gelukt? Dergelijke vragen creëren een positieve mindset.

Casus Silvanio (27)

Silvanio loopt gedurende zijn reclasseringstoezicht voor ambulante begeleiding bij het forensisch FACT-team LVB. Uit onderzoek bleek dat hij een LVB heeft. Silvanio is iemand die lekker kan koken en praat hier graag over. Als een medewerker van het FACT-team op een dag met zijn collega langskomt, zegt hij: 'Ik wil een keer voor jullie koken'. De medewerker van het FACT-team reageert verrast en zegt: 'Dat moeten we een volgende keer doen, dat is goed!'. Zoals elke week komt de week erop de medewerker weer langs. Silvanio was al begonnen met koken, zoals hij dacht dat dit was afgesproken. De medewerker van het FACT-team vertelt Silvanio dat hij de week ervoor niet bedoelde dat hij vandaag zou komen eten. Silvanio werd vervolgens woest: de medewerker had toch gezegd dat hij het goed vond om te komen eten?! De medewerker snapt er niets van en is met stomheid geslagen. De collega die erbij is, neemt hem apart en legt uit dat Silvanio de uitspraak van vorige week letterlijk heeft geïnterpreteerd. De medewerker van het FACT-team gaat daarop in gesprek met Silvanio en maakt een duidelijke afspraak, zodat miscommunicatie in het vervolg voorkomen kan worden.

Check het begrip

- Laat iemand met een LVB een vraag of boodschap in zijn of haar eigen woorden herhalen, om te controleren of die is begrepen. Vraag niet alleen of hij of zij het begrepen heeft: het antwoord is dan waarschijnlijk 'ja'. Nog meer dan anderen zijn mensen met een LVB geneigd sociaal wenselijke antwoorden te geven. Verwacht bovendien niet dat een boodschap altijd direct en blijvend begrepen wordt. Door een minder goed functionerend geheugen is het vaak nodig om de boodschap later te herhalen.

Geef mensen de tijd

- Als een gesprek niet soepel verloopt omdat de ander je niet lijkt te begrijpen, is men geneigd om de eigen vraag of boodschap op een andere manier te formuleren. Geef iemand met een LVB echter eerst de tijd om de vraag te verwerken en te beantwoorden.

Gebruik hulpmiddelen

- De belangrijkste tool die je als reclasseringswerker tijdens gesprekken in kunt zetten wanneer je te maken krijgt met een cliënt met een LVB is de *risicospiegel*: hiermee kun je de verschillende levensgebieden op een begrijpelijke manier met de cliënt visualiseren, risicogebieden bespreken en toetsen of

je beeld overeenkomt met dat van je cliënt. Iemand met een LVB raakt hierdoor meer betrokken bij het opstellen van het reclasseringsadvies en het toezichtplan. Naast de risicospiegel zijn er brochures in ontwikkeling die meer geschikt zijn voor cliënten met een LVB.

Gebruik het werkboek

- Sinds 2014 wordt er binnen de reclassering gewerkt met het zogenaamde reclasseringswerkboek (afbeelding 2), ook wel JOVO-werkboek genoemd. Dit werkboek is een aangepaste werkvorm bedoeld voor de doelgroep jongvolwassenen, waaraan de reclasseringswerker en de cliënt samen kunnen werken gedurende het reclasseringstraject. Vanwege het praktische gehalte en de verschillende opdrachten die erin staan, is het een geschikte tool om in te zetten bij mensen met een LVB.

“In het werkboek staan oefeningen die je bij mensen met een LVB heel goed kan gebruiken. Je kunt vragen hoe zijn toestand is op dit moment en vragen wat voor cijfer hij daaraan geeft. Soms is dat te moeilijk voor iemand met een LVB, maar er staan wel oefeningen in die aangepast zijn voor deze doelgroep.”

Reclasseringswerker

Waar let je op in de non-verbale communicatie?

Geef duidelijke signalen

- Besef dat mensen met een LVB door een verstoorde informatieverwerking meer moeite hebben met het juist interpreteren van sociale signalen. Ook hebben zij meer aandacht voor negatieve informatie en schatten zij de bedoelingen van anderen eerder negatief in. Houd er rekening mee dat een welwillende lach bijvoorbeeld al snel als uitlachen kan worden opgevat.

Voorkom misinterpretaties

- Besef dat als iemand met een LVB geen oogcontact maakt, dit niet betekent dat hij of zij niet naar je luistert. Wees je er verder van bewust dat als een persoon met een LVB naar je knikt gedurende een gesprek, dit niet per definitie betekent dat hij of zij je begrijpt.

Waar let je op in de schriftelijke communicatie?

Doe visuele aanpassingen

- Gebruik of maak afbeeldingen, bullet-points in plaats van grote lappen tekst en verdeel informatie in kleine stukken. Gebruik geprint materiaal in plaats van met de hand geschreven tekst. Gebruik ook veel 'witruimte' op pagina's. Een meer creatieve mogelijkheid om informatie te visualiseren is door zelf te tekenen. Dit kan bijvoorbeeld ook goed werken in het uitleggen van dingen aan mensen met een LVB. Het is daarbij niet belangrijk hoe goed je kan tekenen: eenvoudige stokpoppetjes hebben hetzelfde resultaat.

Combineer tekst en uitleg

- Gebruik een combinatie van mondelinge en schriftelijke communicatie, bijvoorbeeld in het geval van de voorwaarden. Zo kun je niet alleen checken of iemand met een LVB iets begrijpt, maar kan hij of zij later ook terugkijken hoe het ook alweer zat.

Doe tekstuele aanpassingen

- Gebruik of maak een duidelijk lettertype en een minimale lettergrootte van 14. Gebruik voor de regelafstand minimaal 1,15, kantlijn 2,5 centimeter, lijn de tekst links uit en gebruik korte zinnen. Maak zo weinig mogelijk gebruik van vetgedrukte, onderstreepte en cursieve woorden en gebruik geen hoofdletters om woorden extra te benadrukken. Maak de tekst niet betuttelend of kinderachtig.

Wat helpt in de bejegening?

Wees voorspelbaar

- Wees consequent en transparant in je aanpak. Mensen met een LVB hebben een grote behoefte aan duidelijkheid en voorspelbaarheid. Wees ook helder: doe wat je zegt en zeg wat je doet.

Nodig uit tot vragen stellen

- Nodig iemand met een LVB nadrukkelijk uit om vragen te stellen en kom nog eens terug op een gesprek. Vaak zijn er nog onduidelijkheden of komt er bij het doen van navraag meer informatie naar boven.

Toon interesse

- Neem de tijd om goed naar iemand met een LVB te luisteren. Vraag door wanneer je niet (meteen) begrijpt wat hij of zij bedoelt. Neem hem of haar serieus. Het tonen van interesse, begrip en oprechte belangstelling vergroot de kans op een goede vertrouwensband, waardoor gesprekken beter verlopen.

Neem verhalen serieus

- Mensen met een LVB vertellen vaker een onsamenhangend verhaal en worden daardoor sneller niet serieus genomen. Voorkom dat klachten of andere meldingen te snel terzijde worden geschoven en achterhaal wat erachter zit. Op die manier toon je respect, iets waar mensen met een LVB vaak meer gevoelig voor zijn.

Creëer rust

- Mensen met een LVB hebben vaak moeite om zich te concentreren. Op een rustige plek zal hij of zij minder snel afgeleid zijn en zich beter kunnen concentreren op een gesprek. Zoek iemand met een LVB bij voorkeur ook thuis op in plaats van op kantoor af te spreken.

Kies de juiste houding

- Wees voorzichtig met boos worden, belerend doen en harde confrontaties aangaan. Neem ook een zo min mogelijk autoritaire of denigrerende houding aan en maak oogcontact met de persoon in kwestie. Mensen met een LVB hebben vaak moeite met de confrontatie met halsstarrig en nors gedrag. Een vriendelijke en persoonlijke houding kan escalaties voorkomen. Laat je ook niet intimideren door brutaal gedrag.

“Met een gedwongen kader kun je de grenzen wat scherper neerzetten, maar alleen dat werkt niet. Als uitgangspunt zal je wel het zoeken naar contact en het vinden van een gelijk doel moeten nemen om het vertrouwen te vergroten waardoor iemand ook zelfvertrouwen krijgt en in beweging komt. Bij iemand met een LVB is dit nog duidelijker aan de orde, omdat onbegrip, angst om te falen en dat niet verbaal uit kunnen drukken, vroegere mislukking en miskennis vaak sterker aanwezig zijn.”

Reclasseringswerker

Geef complimenten

- Vanwege hun vaak lage zelfbeeld zijn mensen met een LVB gevoeliger voor complimenten. Zorg voor positieve bekrachtiging door regelmatig te benoemen wat goed gaat. Als iemand met een LVB vertelt over een probleem kun je bijvoorbeeld eens zeggen: ‘Wat goed dat je daarover vertelt.’ Realiseer je wel dat dit ook sociaal wenselijke antwoorden kan uitlokken. In sommige situaties is het daarom beter om pas achteraf complimenten te geven.

Stel gerust

- Stress is niet bevorderlijk voor een goed gesprek. Daarbij hebben mensen met een LVB vaak last van faalangst en interpreteren ze informatie sneller negatief. Dit kan er tijdens een gesprek toe leiden dat zij zich bedreigd voelen. Probeer de dreiging zoveel mogelijk weg te nemen, bijvoorbeeld door een gesprek te beginnen met een neutraal, niet bedreigend onderwerp (voetbal, activiteiten, actualiteiten).

Wees alert op overvraging

- Wees alert op signalen die aantonen dat het niet goed gaat of dat iemand met een LVB wordt overvraagd. Wanneer iemand met een LVB tijdens een gesprek bijvoorbeeld onrustig wordt, of juist in zichzelf gekeerd raakt, kan het zijn dat er teveel druk op hem of haar wordt uitgeoefend. Dit is niet alleen nadelig voor het welzijn van de persoon in kwestie, maar ook voor de voortgang van het reclasseringstraject.

Sluit aan op emotionele behoeften

- Bij mensen met een LVB lijkt het, gezien hun achterlopende sociaal-emotionele ontwikkeling, extra belangrijk om goed aan te sluiten op hun emotionele behoeften, om zo frustratie en gedragsproblemen te voorkomen. Emotionele behoeften van iemand met een LVB zijn vaak gelijk aan die van een kind van 3 tot 7 jaar oud. Door daarop aan te sluiten, bijvoorbeeld door ondersteuning te bieden in stressvolle situaties, zullen gesprekken effectiever zijn.

Motiveren voor begeleiding

- Mensen met een LVB hebben vaak al heel hun leven faalervaringen opgedaan. Probeer je constant te realiseren: wat betekent dat voor iemand? Hoe zorg je dat hij of zij toch gemotiveerd raakt voor begeleiding?

Casus Steven (37)

Steven is een man met een LVB. Hij heeft altijd zijn zaken op orde gehad en wil zo min mogelijk ondersteuning krijgen van buitenaf. Vorig jaar zomer ging het mis: Steven kwam in aanraking met justitie, omdat hij tijdens een voetbalwedstrijd een andere supporter mishandelde. Nu loopt Steven bij de reclassering. De gesprekken verlopen stroef, Steven gaat regelmatig tekeer tegen zijn reclasseringswerker. Steven wil zich niet aan de regels houden en blijft dit schreeuwen. De reclasseringswerker denkt dat dit komt door het karakter van Steven in combinatie met andere problemen. Op een dag probeert de reclasseringswerker zich voor te stellen hoe de situatie voor Steven eigenlijk moet zijn en beseft zich dat Steven sommige dingen misschien niet snapt. Als de reclasseringswerker Steven iets in zijn eigen woorden laat uitleggen, blijkt dat Steven niet begrijpt waarom hij bij de reclasseringswerker moet komen. Na doorvragen blijkt dat Steven dit eigenlijk niet wilde toegeven, omdat hij zich daarvoor schaamt. De reclasseringswerker merkt dat er een betere vertrouwensband ontstaat door begrip te tonen en het niveau naar beneden bij te stellen.

“Cliënten met een LVB interpreteren situaties en gedrag sneller negatief. Dat zie ik veel terug in gesprekken. Het helpt om je daarvan bewust te zijn om het gedrag van cliënten op de juiste manier op te vatten.”

Reclasseringswerker

Casus Jeffrey (31)

Jeffrey is een jongen met een hoop problemen. Hij veroorzaakte gedurende de begeleiding van hulpverlening veel overlast. Toen hij zich bij binnenkomst bijvoorbeeld aanmeldde was dit met een hoop geschreeuw. Er zijn uiteindelijk afspraken gemaakt met de beveiligingsman: 'Als die man komt en hij gaat schelden, dan is hij morgen weer welkom' spraken zij af. Al snel kwam men erachter dat Jeffrey de taal niet goed begreep. Jeffrey wilde een huis en weer naar school. Overall werd hij weggestuurd, omdat hij een grote mond had. In gesprekken is dit eerlijk naar Jeffrey benoemd: 'Als je dat doet worden we bang van je'. Jeffrey snapte dat eerst niet en zei: 'Bang? Hoezo bang?'. Hem werd uitgelegd: 'Mensen worden bang als je gaat schreeuwen'. Op die manier is een andere ingang gevonden. Jeffrey bleek helemaal niet te willen dat mensen bang voor hem werden, maar hij had geleerd dat schreeuwen nodig was om iets voor elkaar te krijgen. Hij had niet door dat dat mensen afschrok. Met Jeffrey werd afgesproken dat men niet met hem in gesprek ging als hij schreeuwde. Op die manier werd duidelijkheid geschept in de communicatie en voor veiligheid gezorgd.

“Het kan heel moeilijk zijn om contact te krijgen met zo’n jongen. Hoe krijg je een werkalliantie met iemand die zich aangetrokken voelt tot mensen die niet zoveel van hem verwachten, vooral bezig zijn met het hier en nu, met geld maken en dingen stelen en op het moment besluiten dat ze dat gaan doen. Daar gaat zo’n jongen dan lekker in mee, drinkt nog een biertje en lang leve de lol. Tot de politie hem aanhoudt.”

Reclasseringswerker

Bied een vast aanspreekpunt

- Mensen met een LVB hebben meer ondersteuning nodig. Tegelijkertijd is meer wantrouwen naar de hulpverlening. Een vast persoon met wie een vertrouwensband kan worden opgebouwd is daarom belangrijk. Hier ligt ook een rol voor de reclasseringswerker.

Niet praten maar doen

- Mensen met een LVB leren door te doen. Doe daarom dingen voor en oefen samen. Doe dat in kleine stappen, bijvoorbeeld door het maken van een afvinklijst. Besef dat als dingen moeizaam gaan, dit vaak niet voortkomt uit onwil maar uit onkunde.

Blijf uitleggen

- Geef de persoon in kwestie niet alleen gedragsinstructies maar vertel ook waarom. Het is van groot belang dat mensen met een LVB begrijpen waarom welk gedrag in welke situatie gewenst is en wat het hen oplevert om in het vervolg dat gewenste gedrag te laten zien. Zo krijgen zij de kans om te leren.

4. Specifieke momenten en moeilijkheden

A. Screening, risicotaxatie en advies

- Omdat het (laten) uitvoeren van intelligentietests tijd in beslag neemt en het strafadvies binnen een bepaalde tijd af moet zijn, kan de verleiding groot zijn diagnostiek over te slaan. Toch is het belangrijk om gebruik te maken van de mogelijkheid om delinquenten op zijn minst te screenen en bij voorkeur ook een persoonlijkheidsonderzoek (PO) aan te vragen, met name bij 'first offenders' waarbij alleen het proces-verbaal voorhanden is. Het is het eerste moment om een mogelijke LVB te achterhalen of een vermoeden daarvan te toetsen. Ook het reclasseringstraject zelf biedt daarvoor de mogelijkheid. Als een LVB niet wordt herkend kan dat blinde vlekken opleveren met als gevolg overvraging, verergering van problematiek, verhoging van het recidiverisico en vastlopen van het traject.
- Belangrijk is om goed te kijken naar de problematiek die ten grondslag ligt aan het recidiverisico. Bij iemand met een LVB vergt dit vaak extra stappen omdat je ook moet nagaan of er sprake is van onkunde of onwil. Mogelijk heeft iemand een gebrek aan motivatie, maar het kan ook dat hij of zij negatieve ervaringen heeft opgedaan, iets niet snapt of zich afgewezen voelt. Bij iemand met een LVB vergt het achterhalen van de onderliggende problematiek nét het zetten van twee tot drie stappen extra.
- Wees realistisch in wat je adviseert: is het haalbaar? Kan iemand het alleen? Welk doel wil je behalen? Denk bijvoorbeeld na over een gepaste straf. Is een leerstraf op zijn plaats of een werkstraf? Let er bij een werkstraf op dat je niet alleen aanpassingen doet in taalgebruik en het aanbieden van informatie, maar ook iemand een keer extra herinnert aan een afspraak of werkdag met een telefoontje, sms- of WhatsApp-bericht en dat je de routebeschrijving toevoegt aan de uitnodiging van de eerste afspraak. Iemand met een LVB heeft bovendien meer kansen nodig en er wordt meer geduld gevraagd bij het naleven van werkstrafregels: bij het maken van een overtreding is het belangrijker de regels te bespreken en nieuwe afspraken te maken dan te sanctioneren. Kijk tenslotte ook naar de sterke kanten van iemand met een LVB. Wat gaat goed? Waar is iemand goed in? Blijf je bewust van wat je wil bereiken en vraag je steeds af of het werkt, anders is de kans op een terugmelding na een jaar erg groot.

Casus Sinan (22)

Sinan heeft al meerdere winkeldiefstallen, straatovervallen en woninginbraken op zijn naam staan. Bij hem is een LVB gediagnosticeerd. Nadat Sinan weer met de politie in aanraking kwam omdat hij en 2 andere jongens op een gewelddadige manier op straat een vrouw van haar tas beroofden, hing er een ISD-maatregel boven zijn hoofd. De reclasseringswerker besluit op onderzoek uit te gaan en gaat in gesprek met de ouders van Sinan. Zij zien dat hun zoon delicten blijft plegen en alleen thuiskomt om te slapen, en dat zij alle grip op hem te zijn verloren en niet meer te weten wat te doen. Ook diverse instellingen krijgen maar moeilijk contact met hem. Sinan is al jaren bekend in de hulpverleningswereld en kent ondertussen de taal. Er hebben zich meerdere keren voorgedaan dat de hulpverlening mislukte waardoor het vertrouwen bij Sinan dat het allemaal nog wel goed zou komen is verdwenen en de bereidheid om zijn gedrag te veranderen bijna tot een nulpunt is gedaald. De betrokken reclasseringswerker wil Sinan nog een laatste kans geven en kiest ervoor om Topzorg te adviseren, een intensieve, outreachende en op maat gesneden interventie voor jongvolwassenen tot 24 jaar met een hoog recidiverisico, bestaande uit schematherapie en een systeemgerichte en cognitief-gedragsmatige aanpak met veel ruimte voor praktische begeleiding buiten de behandelkamer. De relatie met de cliënt staat centraal. Sinan wil in eerste instantie afzien van deze behandeling, maar als de reclasseringswerker hem herinnert aan het kader dat eromheen zit en ISD als alternatief, waarbij hij toch wel een paar jaar uit zijn eigen omgeving is en gewoon moet doen wat er van hem wordt verwacht, wil Sinan het toch een kans geven.

“Kijk wat passend is. Bij een licht delict, zoals rijden zonder rijbewijs, kan het meer gaan over zorg die je constateert. Hoewel het recidiverisico altijd een rol speelt, is het soms de vraag of je de zaak binnen het gedwongen kader op moet pakken. Een alternatief is het vrijwilliger kader, bijvoorbeeld door in te steken op begeleiding door ouders. Er kan samenwerking worden gezocht met het wijkteam dat vanuit MEE medewerkers heeft met verstand van LVB. Als reclasseringswerker kun je dan met toestemming van de cliënt het gesprek met ouders aangaan om uit te zoeken of zij daartoe gemotiveerd zijn.”

Reclasseringswerker

B. Planvorming en eerste gesprek

- Focus in het eerste gesprek op de belangrijkste dingen en herhaal deze een aantal keer. In het eerste gesprek krijgt iemand veel informatie en kan iemand met een LVB snel worden overspoeld. Dit resulteert dan bijvoorbeeld in boosheid, irritatie of onbegrip. Als de standaardprocedures, rechten en plichten worden besproken, is het belangrijk na te gaan of ze worden begrepen: laat een persoon ze in eigen woorden herhalen en bespreek ze aan de hand van concrete situaties. Biedt eventueel een overzicht aan van alle informatie, zodat iemand die er later nog eens bij kan pakken. Verder moet een persoon met een LVB snappen dat er grenzen zijn aan vertrouwelijkheid en dat gegevens soms moeten worden uitgewisseld met het OM.
- Voor mensen met een LVB is de werkalliantie - de samenwerking tussen de reclasseringswerker en de cliënt die onder meer bestaat uit de onderlinge band en samenwerking – mogelijk nog belangrijker. Met name de overeenstemming over taken en doelen lijkt van belang bij deze doelgroep.
- Ook dienen de taken en doelen goed aan te sluiten bij iemands mogelijkheden, beperkingen en leerstijl en moeten ze haalbaar zijn om succeservaringen op te kunnen doen. Het goed kunnen inschatten van de eerste stappen en het volgen van het tempo van de persoon maken daar onderdeel van uit.
- Voor mensen met een LVB kan het helpen als in gesprekken naast visuele ondersteuning gebruik gemaakt wordt van specifieke gesprekstechnieken. Geschikte technieken zijn die met betrekking tot het oplossingsgericht werken. Er zijn sterke aanwijzingen dat deze manier van werken aansluit bij mensen met een LVB. Kenmerken van oplossingsgericht werken zijn onder meer het analyseren van situaties waarin de bestaande probleem niet voorkomen, het focussen op kleine veranderingen en het vinden van oplossingen door het ontvangen van steun uit de sociale omgeving. Ook motiverende gespreksvoering lijkt effectief bij deze doelgroep. Hierbij is het doel om mensen te laten inzien dat er een probleem bestaat en dat er verandering mogelijk is, de aanpak motiveert hen om het probleem aan te pakken.

“Laat iemand met een LVB het opgestelde plan van aanpak aan je voorlezen. Op die manier creëer je weer een moment om te controleren of iemand het echt heeft begrepen. Leer jezelf dergelijke tools en handigheden aan in het werken met de doelgroep.”

Toezichthouder

C.1 Toezicht en begeleiding - *praktische begeleiding*

- Probeer uit te zoeken waar iemand met een LVB zich prettig bij voelt, kijk of het lukt om zijn of haar vertrouwen te winnen en bied ruimte voor het maken van fouten. Probeer iemand ook te doorgronden – waar gaat iemand bijvoorbeeld van stuiten? Wees zo transparant en duidelijk mogelijk en durf ook te confronteren wanneer dat nodig is.
- Het bieden van begeleiding aan iemand met een LVB kan erg belastend zijn als hij of zij niet goed in staat is om te profiteren van deze begeleiding. Achterhaal daarom eerst of eventuele praktische of lichamelijke problemen de begeleiding belemmeren en probeer deze te elimineren. Zoals genoemd hebben mensen met een LVB vaak een minder goed geheugen en minder besef van consequenties van overtredingen. In de begeleiding van deze mensen dient daarom niet alleen aandacht uit te gaan naar de regels, maar ook naar wat de consequenties zijn als zij zich niet aan deze regels houden. Ga continu na of daadwerkelijk wordt begrepen wat de voorwaarden, regels en afspraken zijn.
- Werk stapje voor stapje naar het stoppen met crimineel gedrag toe en stel één doel tegelijk. Stoppen met criminele activiteiten is een moeilijk veranderingsproces dat gaat met vallen en opstaan. Bij delinquenten met een LVB kost dat meer tijd dan bij normaal-begaafde delinquenten. Richt je bijvoorbeeld alleen op het vinden van dagbesteding en wacht met andere doelen stellen tot dit doel is behaald.
- Verwacht dus niet te veel in één keer. Krijgt iemand bijvoorbeeld al behandeling, dan is het misschien niet verstandig hem of haar ook nog een taakstraf te geven in de vorm van een leerstraf. Iemand met een LVB wordt dan snel overvraagd, wat een negatieve invloed kan hebben op het gedrag en de kans op recidive mogelijk vergroot.
- Indien iemand recidiveert is dit een belangrijk moment. Voor mensen met een LVB is een terugval bijna onvermijdelijk. Gebruik dit moment om samen te leren van wat er goed gaat en wat nog niet. Mensen met een LVB gaan vaak met twee stapjes vooruit en dan weer met één stapje achteruit. Om te voorkomen dat iemand met een LVB ongemotiveerd raakt is het belangrijk om op dergelijke momenten hoop en vertrouwen uit te blijven stralen. Maak bijvoorbeeld een vergelijking met het jaar ervoor. Teken het uit en zet er een schaal bij: wat is er al wél positief veranderd?

“Ik probeer me altijd in te beelden dat ik zelf een spannend gesprek heb met bijvoorbeeld de huisarts en dat daar iets uitkomt dat ik even moet verwerken. Als de arts dan gaat vertellen wat hij gaat doen qua behandeling, dan krijg ik daar niets van mee omdat ik nog bezig ben met verwerken wat er allemaal is gezegd. Zo werkt het bij mensen met een LVB ook in gesprekken.”

Reclasseringswerker

- Als iemand zich niet aan afspraken houdt dan is het bij mensen met een LVB van groot belang om voorafgaand aan een terugmelding te checken of dit gebeurt uit onwil of onkunde. Wat is de verklaring voor iemands gedrag? Ligt het aan de persoon of aan het doel? Soms zijn de doelen te hoog gesteld.

“Ik leer nog steeds zolang ik hier blijf lopen. Misschien heeft het niet echt met het incident te maken, maar dat is gewoon iets voor mezelf. Op tijd komen, op tijd wakker worden, mijn spullen klaarzetten en discipline.”

Clïënt met een LVB

“Ik heb hiervoor twee andere begeleiders gehad en veel problemen. Op den duur had ik een waslijst met dat ik niet kwam opdagen: dan werd ik doorgezet naar justitie. Als ik 10 minuten te laat was, dan werd er gelijk een melding gemaakt. Ik ben toen van toezichthouder gewisseld en nu gaat het goed. Ik kan bellen en zeggen: ‘Het loopt een beetje uit’. Mijn toezichthouder zegt dan: ‘Ja, het is in orde’.

Clïënt met een LVB

- Geef ondersteuning bij het nakomen van afspraken, bijvoorbeeld door kort van tevoren een herinnering te geven. Door minder begrip van instructies, een minder goed geheugen en een minder goed tijdsbesef kunnen mensen met een LVB moeite hebben met het op tijd klaarstaan of van huis vertrekken. Het is goed rekening te houden met de individuele ondersteuningsbehoefte.

“Clïënten met een LVB krijgen de dag ervoor een herinnering van mij – per sms of Whatsapp – die ik van tevoren klaarzet in het systeem. Als zij de afspraak niet nakomen, ligt het er een beetje aan hoe hoog de onmacht is. Als ik denk dat iemand het echt niet heeft begrepen, gaan we wel iets bedenken zodat hij of zij de afspraken wel na kan komen.”

Reclasseringswerker

“Soms kan ik hier niet naartoe komen, omdat ik geen geld heb voor de metro. Dan komt de toezichthouder naar mij toe. Dan spreken we ergens af en kunnen we ons gesprek gewoon afhandelen. Het is fijn als ze met je meeleven.”

Clïënt met een LVB

- Mensen met een LVB hebben vaak moeite met klokkijken en reizen met het OV. Dat kan ervoor zorgen dat zij niet op tijd komen voor een gesprek of zich niet melden bij de afgesproken instantie doordat ze de weg niet kunnen vinden of kwijtraken. Dit vraagt om een gedetailleerde voorbereiding, bijvoorbeeld door het samen door-nemen van de route. Ook is het belangrijk om vooraf de gevolgen van het niet nakomen van afspraken te bespreken.

C.2 Toezicht en begeleiding – werken met het netwerk

- De reclasseringsmaatregel is slechts een tijdelijk traject in het leven van iemand, terwijl de LVB levenslang aanwezig is en alle levensgebieden beïnvloedt. Vooral in het geval van mensen met een LVB is ondersteuning vanuit de context belangrijk voor het veranderingsproces. Zoals genoemd hebben mensen met een LVB bovendien vaak een verminderde gewetensontwikkeling. In combinatie met een verhoogde beïnvloedbaarheid zorgt dat ervoor dat zij ook vatbaarder zijn voor de invloed van negatieve sociale contacten. Soms lijkt het er zelfs op dat mensen met een LVB sneller dan normaalbegaafde mensen recidiveren als de begeleiding vanuit de reclassering wegvalt. De juiste omgevingsinvloeden kunnen echter als het ware een ‘extern geweten’ vormen.
- Belangrijk is dan ook om vanaf het begin van het reclasseringstraject te werken aan samenwerking met het steunsysteem van de persoon in kwestie. Hoewel je als reclasseringswerker de neiging kunt hebben om dit netwerk te bestempelen als ‘te zwak’ of ‘crimineel’ en om hen heen te werken, blijft het altijd in iemands leven. Beter is dus om, afhankelijk van de zelfredzaamheid van de persoon met LVB, hen zorgvuldig te betrekken bij het opstellen van een plan en hen concrete taken te geven om de doelen te bereiken, steun te mobiliseren en het risico te verkleinen op recidive. Het professionele netwerk kan daar vervolgens omheen worden opgebouwd.

“Er lopen ook drugsdealers rond in de wijk en als zij hem aanspreken, vindt hij dat contact ook leuk. Hij ziet daar dan de gevaren niet van in, bijvoorbeeld als zij hem vragen iets op zijn naam te zetten. Hij wil aardig zijn en gaat daarin mee.”

Reclasseringswerker

“Vraag je af: zijn er mensen in iemands directe omgeving die hem kunnen ondersteunen, beschermen en activeren op het goede pad? Betrokken en bezorgde ouders kunnen bijvoorbeeld helpen door risico’s af te wenden, mensen in te schakelen, buren te vragen een oogje in het zeil te houden en contact te onderhouden met de kennissen van hun kind. Als het netwerk niet capabel genoeg is of daarmee overvraagd wordt, kijk dan wat er qua zorg voor hen georganiseerd kan worden. Regel bijvoorbeeld ondersteuning voor dat netwerk binnen het wijkteam.”

Reclasseringswerker

- Kijk tijdens de start van het reclasseringstraject samen met iemand hoe zijn of haar sociale netwerk eruit ziet en op wie hij of zij een beroep zou kunnen doen als dat nodig is en teken dat samen uit. Gebruik hiervoor bijvoorbeeld een genogram of een sociogram. Als het traject eindigt kan een in kaart gebracht sociaal netwerk voor iemand met een LVB fungeren als een stok achter de deur. Bedenk ook wat de juiste manier van het geven van psycho-educatie is aan iemand met een LVB en zijn of haar netwerk en probeer het contact onderling op een positieve manier te intensiveren.

C.3 Toezicht en begeleiding – dagbesteding & huisvesting

- Een belangrijk deel van de begeleiding binnen de reclassering is het aanleren van vaardigheden en het veranderen van iemands levensstijl. Een van de manieren om dat te bereiken is om de persoon meer tijd en aandacht te laten besteden aan activiteiten in pro-sociale contexten, bijvoorbeeld via een vorm van dagbesteding. Dit is met name belangrijk voor jongvolwassenen. Zij kunnen hier de juiste sociale bindingen en succeservaringen opdoen, waardering ervaren en daarmee hun zelfbeeld verbeteren.
- Een vorm van dagbesteding is arbeidsparticipatie. Het is echter niet eenvoudig om dit (blijvend) bij mensen met een LVB te realiseren gezien de behoefte aan levenslange ondersteuning, niet in de laatste plaats op dit terrein. Ook arbeidstoeleiding vormt bij deze doelgroep een knelpunt. Hoewel Nederland projecten kent om mensen met een LVB toe te leiden naar de arbeidsmarkt, is het belangrijk je er bewust van te zijn dat mensen met een LVB als ‘gewoon’ willen worden aanzien. Zij kunnen allergisch reageren op een dagbestedingstraject. Het kan nodig zijn in gesprekken het woord ‘traject’ te vermijden om hen te motiveren om mee te werken.
- Vraag je eens af welke woonvormen, voorzieningen en instellingen er zijn voor mensen met een LVB. Huisvesting is voor hen een belangrijke factor in het voorkomen van recidive. Ook geldt dat een gebrek aan huisvesting belemmerend kan werken voor de overige doelen binnen het reclasseringstraject. Huisvesting staat daarmee aan de basis van het reclasseren van deze doelgroep.

“Richt je niet alleen op het recidiverisico, maar kijk ook naar onderliggende zaken. Als iemand een diefstal pleegt door een tekort aan geld en geen werk heeft: hoe kan dat? Heeft hij niet voldoende opleiding voor een baan? Kan hij niet onder een baas werken en geeft hij steeds een grote mond? Het heeft dan geen zin in te zetten op een leerstraf waarin iemand met financiën om leert gaan. Belangrijker is om erachter te komen waarom iemand zijn werk of opleiding niet volhoudt. Zit iemand in een VMBO-TL klas en wordt zijn LVB niet onderkend waardoor hij alleen maar onvoldoendes haalt? Of wordt hij ondervraagd op het Kader en is hij eigenlijk tot meer in staat mits hij een opleiding zou doen die hem echt interesseert? Er zijn veel mensen met weinig theoretische interesse maar die praktisch veel in hun mars hebben.”

Reclasseringswerker

- De ondersteuning die mensen met een LVB nodig hebben op het gebied van wonen zal per persoon verschillen. Op verschillende plekken in Nederland zijn voorzieningen voor mensen met een LVB waar 24-uursbegeleiding wordt geboden en waar hen geleerd wordt om zo zelfstandig mogelijk te wonen. Voor volwassenen met een LVB zal echter een woonvorm met ambulante ondersteuning die meer zelfstandigheid vergt vaak geschikter zijn.

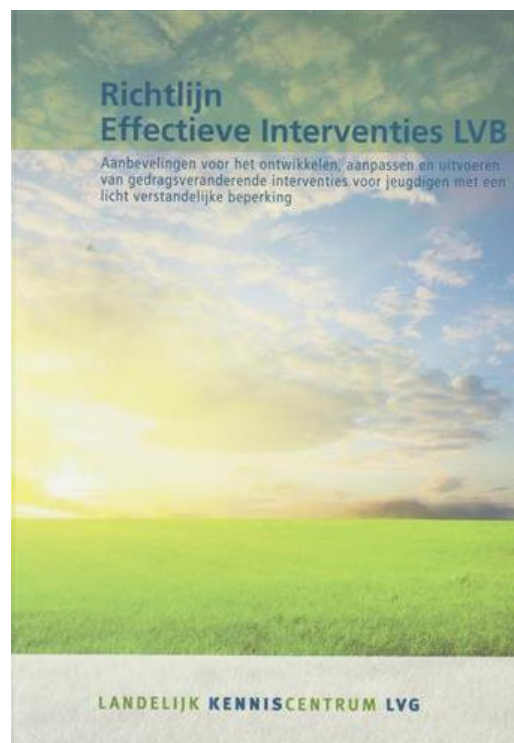
- Het blijkt in de praktijk echter lastig om geschikte huisvesting te vinden voor mensen met een LVB: passend aanbod met geschikte begeleiding is vaak niet beschikbaar, mensen met een LVB kampen vaak met meervoudige problematiek en er is sprake van een moeilijke doorstroom van de ene plek naar de andere. Daar komt bij dat mensen met een LVB het vaak moeilijk vinden om hulp te accepteren, meer geneigd zijn om hun eigen keuzes te willen maken hoewel ze daar niet altijd toe in staat zijn en vaak meer moeite hebben met het aangeven van hun hulpvraag terwijl dat vaak een vereiste is in de zorg. Tot slot is vaak sprake van lange wachtlijsten die kunnen oplopen tot soms wel negen maanden.
- Daar komt bij dat het vinden van huisvesting voor ex-gedetineerden in het algemeen vaak lastig is. Dit komt door de manier waarop de maatschappelijke opvang is geregeld, doordat iemand zijn of haar woning kwijtraakt door in detentie terecht te komen en door de schaarste op de woningmarkt. Met name ex-gedetineerden met een LVB, agressieproblematiek en drugsgebruik blijken na detentie moeilijk te plaatsen. Bovendien zijn mensen met een LVB zelf vaak minder goed in het regelen van dingen en het vinden van oplossingen voor problemen.

Casus Zakaria (24)

Zakaria leefde van een uitkering. Deze is stopgezet, omdat hij geen papieren had ingeleverd bij het UWV. Zonder inkomen kon hij niet rondkomen. Hij is daarom drugs gaan smokkelen. Hiervoor heeft hij in detentie gezeten. Na zijn detentie kwam hij onder reclaseringsstoezicht te staan. Er was nog niks voor hem geregeld, dus de kans op recidive was hoog. Het IQ van Zakaria werd voor zijn detentie getest. Het onderzoek toonde een benedengemiddelde intelligentie aan. In de bijzondere voorwaarden stond dat Zakaria aangemeld moest worden bij Stichting MEE voor woonbegeleiding. Stichting MEE wilde voor de plaatsing een IQ test afnemen bij Zakaria. Zakaria had een leesbril nodig, omdat hij de test anders niet kon maken. Zonder leesbril kon hij niet aan de bijzondere voorwaarden voldoen. Zijn uitkering werd daarom weer stopgezet. De reclasseringswerker kon geen lening krijgen bij de sociale dienst om een leesbril voor hem aan te schaffen. Via het Justitieel Casemanagement heeft Zakaria uiteindelijk een leesbril gekregen. Hij is getest bij Stichting MEE en is in de opvang terechtgekomen. Nu krijgt hij de begeleiding die hij nodig heeft.

C.4 Toezicht en begeleiding – justitiële gedragsinterventies

- Het responsiviteitsbeginsel geeft aan dat de interventie moet aansluiten bij de mogelijkheden en beperkingen van de delinquent, waardoor het bij uitstek belangrijk is voor mensen met een LVB. De kans op succeservaringen en het aanleren van nieuwe vaardigheden is bovendien groter wanneer interventies aan het niveau en de mogelijkheden van iemand met een LVB worden aangepast.
- Tegenover de grote vraag naar geschikte interventies voor mensen met een LVB en delictgedrag staat een gering aanbod voor met name volwassenen. Voorbeelden van interventies die wel aangepast zijn voor (jong)volwassenen (vanaf 18 jaar) met een LVB zijn CoVa-plus en Grip op Agressie. Ook is NPT-LVB ontwikkeld die geschikt is voor jongeren en jongvolwassenen tot en met 23 jaar maar (nog) niet erkend. Voor actuele ontwikkelingen met betrekking tot interventies geschikt voor mensen met een LVB en delictgedrag kan de website van de Erkenningscommissie Interventies worden geraadpleegd (www.justitieinterventies.nl).
- Geen van deze interventies richt zich naast de LVB ook op psychiatrische problematiek. Dat terwijl, zoals al eerder werd genoemd, mensen met een LVB een drie tot vier keer zo grote kans hebben op het ontwikkelen van dergelijke problemen. Binnen de reclassering ligt soms meer nadruk op begeleiding dan op behandeling, terwijl ook dat laatste heel belangrijk kan zijn.
- Dankzij de toenemende kennis en ervaring met de doelgroep gaat de laatste tijd wel veel aandacht uit naar het ontwikkelen en aanpassen van bestaande interventies aan LVB gerelateerde kenmerken en problematiek. Het Landelijk Kenniscentrum LVB heeft in samenwerking de Richtlijn Effectieve Interventies LVB ontwikkeld die aanbevelingen bevat voor de vormgeving van interventies voor jongeren met een LVB (afbeelding 2). Het betreft dus geen interventies die specifiek ontwikkeld zijn voor de doelgroep met LVB, maar aanpassingen om bestaande interventies beter aan te kunnen laten sluiten op deze doelgroep. De aanbevelingen kunnen ook toegepast worden bij volwassenen met een LVB.

Afb. 2 Richtlijn Effectieve Interventies LVB (2011).

Casus Angelique (42)

Angelique heeft naast reclasseringstoezicht de gedragsinterventie CoVa-plus opgelegd gekregen. In het reclasseringstoezicht is zij erg druk en kan zij zich moeilijk concentreren op de gesprekken. Er is door eerdere hulpverlening gediagnosticeerd dat zij een LVB heeft. Tijdens de CoVa-plus trainingen is Angelique steeds aan het woord. De trainers merken op dat door haar enthousiasme de andere deelnemers niks meer zeggen. Een trainer gaat in gesprek met Angelique. In plaats van Angelique te wijzen op de dingen die zij verkeerd doet, wordt echter benadrukt dat zij goed meedoet met de training en dat als zij wat minder zou zeggen, zij de andere deelnemers de ruimte zou geven om meer te praten. Er wordt afgesproken dat als zij in haar enthousiasme veel gaat praten, de trainer even op de tafel tikt of Angelique bij haar naam noemt. De trainer legt Angelique dat dit niet betekent dat zij meteen de hele training niks meer mag zeggen, maar dat zij op die momenten even rust neemt.

C.5 Toezicht en begeleiding – gespecialiseerde zorg

- Gezien de vaak complexe problematiek van mensen met een LVB is vaak gespecialiseerde zorg noodzakelijk. Deze zorg kan bestaan uit intensieve ambulante behandeling (bijvoorbeeld door instellingen van Stichting De Borg of door de (F)ACT-benadering). Wanneer er behoefte is aan een hoge behandelintensiteit en een hoog beveiligingsniveau kan ook klinische behandeling geëigend zijn. Om iemand met een LVB ergens te plaatsen is het belangrijk in te schatten hoe het hulp-aanbod eruit ziet en of een plaatsing effectief zal zijn. Gezien de cognitieve beperkingen is het voor hen extra belangrijk de mogelijkheid te krijgen te oefenen met nieuwe inzichten en nieuw gedrag, te kunnen leren van fouten zonder dat daar direct consequenties aan verbonden zijn en gedurende een langere periode behandeling te krijgen.
- Het vinden van een geschikte plaats voor gespecialiseerde zorg voor mensen met een LVB is niet altijd gemakkelijk, helemaal niet wanneer sprake is van een strafblad. Bovendien is het aanbod met forensische plekken voor deze doelgroep dun gezaaid. Wel is zowel begeleiding als beschermd wonen ingekocht door het ministerie van justitie. In het Informatiesysteem Forensische Zorg (IFZO) staat vermeld wat dat is – via dit systeem kan ook geïndiceerd en geplaatst worden in de forensische zorg en zorg voor mensen met een verstandelijke beperking. Dat betreft behandeling, begeleiding, dagbesteding en verblijfszorg. Voor klinische zorg moet een indicatie worden aangevraagd bij het Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en psychologie (NIFP).
- Per gemeente zal moeten worden bekeken wat de zorgaanbieders zijn voor cliënten met een LVB door in IFZO als dominante problematiek ‘verstandelijke vermogens’ in te geven. Dit zullen echter niet altijd gespecialiseerde zorgaanbieders zijn. Bij het indiceren van verblijfszorg voor iemand met een LVB is een inschatting van het IQ nodig om problemen te voorkomen bij de overgang van de forensische naar de reguliere zorg.

Ambulante begeleiding houdt in dat iemand behandeling of begeleiding krijgt zonder in een kliniek te worden opgenomen. Iemand met een LVB kan deze vorm van zorg ontvangen door thuis te wonen of in een zorginstelling zoals een woonvorm (GGZ of instelling voor mensen met een verstandelijke beperking). Begeleiding kan thuis plaats vinden of op afspraak bij een behandelaar of training/therapie. Voorbeelden van trainingen zijn agressietraining en sociale vaardigheidstraining. Een voorbeeld van forensische ambulante zorg is *Function Asserive Community Treatment ((F)ACT)*, waarbij iemand intensieve, multidisciplinaire, outreachende en langdurige behandeling krijgt.

Deeltijdbehandeling houdt in dat iemand bijvoorbeeld een keer per week of 2 weken een hele dag therapie volgt. Door middel van voorlichting, training, therapieën en gesprekken wordt getracht meer inzicht te krijgen in de problematiek en signalen te herkennen om uit de problemen te blijven.

Klinische behandeling houdt in dat iemand wordt opgenomen in een kliniek met andere cliënten en daar slaapt, eet en therapie volgt. Er is sprake van een weekprogramma en huisregels, ondersteuning door persoonlijk begeleiders en behandeling van een psycholoog of psychiater. Er wordt gebruik gemaakt van verschillende stappen om vrijheden op te bouwen.

Forensisch wonen betekent leren om zelfstandig(er) te gaan wonen als tussenstap naar begeleid wonen of zelfstandig wonen, meestal nadat cliënten vanuit een kliniek komen of gedetineerd waren. Van cliënten wordt verwacht dat zij dagelijkse problemen zoveel mogelijk zelf proberen op te lossen. Wel is overdag en in de avond woonbegeleiding aanwezig om hen daarbij te ondersteunen en kunnen cliënten in geval van nood in de nacht terecht bij de nachtdiensten.

D. Belangenbehartiging en overdracht netwerkpartners

“We zien dat mensen met een LVB meer tijd en nazorg nodig hebben. FACT-zorg houdt in dat er langer durende zorg is. Dat willen we wel, alleen wat we wel graag zouden zien is dat als er aangepaste begeleiding – of een andere benaderingswijze – nodig is, dat kan worden overgenomen door bijvoorbeeld woonbegeleiders binnen de verstandelijke gehandicaptenzorg.”

Medewerker FACT-LVB team

“Het probleem zit hem ook vaak in de wisselwerking tussen jongens en instanties. Een jongen ervaart het falen, blijft terugvallen in gedrag en voelt zich ook teveel lastiggevalen door de politie. Vaak is daar dan al jeugdreclassering aan vooraf gegaan en dan lees je terug dat er is geprobeerd dagbesteding of werk op poten te zetten, maar dat ze eigenlijk achter de feiten aan hebben gelopen. Jongens met een LVB wisselen soms dagelijks van plan en ideeën. Instanties kunnen dan een houding aan gaan nemen en uitstralen van ‘dit werkt niet’. Het is erg belangrijk te zoeken naar hoe je dat zo goed en integraal mogelijk kunt oppakken.”

Reclasseringswerker

- Niet alleen naar de persoon met een LVB zelf ben je een ‘vertaler’, maar ook in de overdracht naar netwerkpartners. Mensen met een LVB hebben er veel baat bij als hun omgeving op de hoogte is van hun beperking en van hoe daarmee moet worden omgegaan zodat zij de juiste bejegening krijgen. Hoe informeer je andere partijen, zoals de gemeente? Hoe stel je je daarin op?
- Als reclasseringswerker ben je degene die zich heeft verdiept in de persoon met zijn beperking. Probeer samen met het netwerk aan de omgeving en instanties uit te leggen wat de beperking inhoudt, hoe gedrag moet worden geïnterpreteerd en wat iemand nodig heeft.
- Bij mensen met een LVB is het belangrijk al in een vroeg stadium na te gaan denken over wat nodig is op de langere termijn. Zonder passende en doorlopende zorg bestaat bij mensen met een LVB een groot risico op terugval. Zorg dat je tijdig contact op met zorginstanties, informeert hoe het werkt, (forensische) zorg aanvraagt en de persoon in kwestie op een eventuele wachtlijst laat zetten.
- Mensen met een LVB die bij de reclassering terechtkomen vaak al zorg (gehad) waarmee men kan afstemmen wat wenselijk is. Bij mensen met een LVB dienen veranderingen bovendien altijd expliciet te worden georganiseerd, wat betekent dat nauw samengewerkt dient te worden met begeleiders of het eigen netwerk. Een goede overdracht en samenwerking met zorginstanties is van groot belang.
- Werken met deze doelgroep vergt een aanpassing in attitude, (juridische en zorginhoudelijke) kennis over trajecten en indicatiestellingen, alsook het organiseren van een sluitende keten waarin zowel jeugd- en volwassenstrafrecht keten als maatschappelijke partners, LVB-instellingen en reguliere GGZ instellingen betrokken zijn en gezamenlijk overleggen over wat nodig is voor de persoon met LVB.

E. Evaluatie en afsluiting

- Bij mensen met een LVB is lange-termijndenken vanuit de reclasseringswerker cruciaal. De beperking zorgt immers voor een blijvende kwetsbaarheid. Als de begeleiding vanuit de reclassering stopt, verdwijnt voor iemand met een LVB een belangrijke stok achter de deur. De kans op recidive is bij delinquenten met een LVB groter dan bij normaalbegaafde delinquenten, wat voor de reclasseringswerker de belangrijkste uitdaging is in het werken met deze doelgroep.
- Toch is de verhoogde kans op recidive geen reden op zich om iemand met een LVB langer in het traject te houden. Binnen de reclassering vindt men het vaak spannend om los te laten. Het gaat bijvoorbeeld ‘pas’ een jaar goed. Durf iemand ook los te laten als het daar tijd voor is. Iemand met een LVB na een jaar nog aan dingen laten werken terwijl er geen aanleiding meer is voor risico op recidive heeft geen zin. In dat geval is het beter gebruik te maken van de mogelijkheid om positief terug te melden. Hiermee bekrachtig je positief gedrag en dit kan voor mensen met een LVB zelfvertrouwen geven en een stimulans om zo door te gaan. Belangrijk bij mensen met een LVB is wel om hen voor te bereiden op de afsluiting van het reclasseringstraject en op eventuele zorg die gaat komen.

“Ik ben er altijd wel een voorstander van geweest mensen niet afhankelijk te maken van de hulpverlening. Dat kan ze namelijk vleugellam maken. Nieuwe medewerkers die nog geen ervaring hebben met de LVB-doelgroep zou ik dat advies zeker meegeven.”

Reclasseringswerker

5. Extra informatie

Instellingen met specifieke kennis van LVB

Als je meer zou willen weten over LVB, kan je denken aan:

- De Borg (www.de-borg.nl) is een samenwerkingsverband tussen vier verschillende instellingen met behandelcentra waar veel expertise is over de behandeling van mensen met een LVB en ernstige gedrags- en/of psychiatrische problemen.
- Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie (www.kenniscentrum-kjp.nl) maakt wetenschappelijke kennis toegankelijk voor professionals, ouders, mensen, gemeenten en leerkrachten, onder andere over LVB.
- Landelijk kenniscentrum LVB (www.kenniscentrumlvb.nl) heeft tot doel het ontwikkelen, samenbrengen en delen van kennis over de persoonlijke ontwikkeling, opvoedingssituatie en maatschappelijke participatie van mensen met een LVB.
- LFB (www.lfb.nl) is een belangenvereniging door en voor mensen met een verstandelijke beperking.
- MEE (www.mee.nl) is een organisatie met specifieke kennis op het gebied van mensen met een verstandelijke beperking en ondersteunt hen bij vragen over opvoeding en ontwikkelen, leren en werken, samenleven en wonen en regelgeving en geldzaken.
- VGN (www.vgn.nl) is de brancheorganisatie voor aanbieders van zorg- en dienstverlening aan mensen met een handicap.
- VOBC (www.vobc.nu) is het samenwerkingsverband van orthopedagogische behandelcentra voor onder meer jongvolwassenen met een LVB en ernstige gedragsproblematiek.
- Expertisecentrum William Schrikker (www.williamschrikkergroep.nl/Expertisecentrum) behoort tot de William Schrikker Groep en heeft als taak het delen van opgedane kennis en ontwikkelde expertise voor passende zorg en ondersteuning van onder meer jongvolwassenen en/of kinderen van ouders met een beperking en ernstige opvoed- en opgroei problemen

Aanbevolen literatuur

- Beer, Y. de (2016). *Kompas Licht Verstandelijke Beperking: definitie, aspecten en ondersteuning*. Amsterdam: SWP.
- Kaal, H.L., Overvest, N. & Boertjes, M. (2017). *Beperkt in de keten: Mensen met een licht verstandelijke beperking in de strafrechtketen*. Amsterdam: Boom Lemma.
- Teeuwen, M. (2012). *Verraderlijk gewoon: Licht verstandelijk gehandicapte mensen, hun wereld en hun plaats in het strafrecht*. Amsterdam: SWP.

Deze handreiking is tot stand gekomen uit een samenwerking tussen het lectoraat Licht Verstandelijke Beperking en Jeugdcriminaliteit van Hogeschool Leiden en Reclassering Nederland.